

6. Олександр Злотник. URL: <https://uk.wikipedia.org>. [in Ukrainian].

References

1. Andrei Demidenko: "The little one treated me very tasty borsch and tushenikami with prunes." URL: <http://fakty.ua/208921-andrej-demidenko-malyshko-menya-ugocshal-ochen-vkusnym-borshom-i-kruchenikami-s-myasom-i-chernoslivom>. [in Russian].
2. Demidenko Andriy. URL: http://www.uaestrada.org/poeti_pisnjari/demydenko-andrij. [in Ukrainian].
3. Ivo Bobul: "Family for me is the main thing" / Crimean telegraph. URL: <http://ktelegraf.com.ru/3912-ivo-bobul-semya-dlya-menya-yeto-glavnoe.html>. [in Russian].
4. Famous singer Ivo Bobul visited the editorial board. URL: <http://mport.ua/psycho/1589977-5-aprelja-pevec-Ivo-Bobul-posetit-redakciju-MPort-ua> [in Russian].
5. Krischenko Vadim. URL: http://www.uaestrada.org/poeti_pisnjari/kryshchenko-vadym [in Ukrainian].
6. Oleksandr Zlotnik. URL: <https://uk.wikipedia.org>. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 12.07.2018 р.

УДК 791.43:008:930.85

Мазепа Андрій Олегович
аспірант Київського національного університету
культури і мистецтв
ORCID: 0000-0002-6285-6109
376@ukr.net

ЕКРАННА КУЛЬТУРА В ІСТОРІЇ ВІЗУАЛЬНИХ МИСТЕЦТВ: ФЕНОМЕН, СПЕЦИФІКА, АКТУАЛЬНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ

Метою статті є дослідження ролі та місця екранної культури в сучасній парадигмі візуальної творчості, виявлення її специфіки та актуальних трансформацій. **Методологія.** Дослідження має міждисциплінарний характер, використовуються історичний (діахронія), порівняльний (синхронія), а також системний підходи. **Наукова новизна** роботи. В статті зроблено спробу розширити й поглибити наявні дослідження щодо місця, ролі та специфіки екранної культури в історії візуальних мистецтв. **Висновки.** Екранна культура, розвиваючись і набуваючи нових форм протягом двох століть (від «німого кіно» до віртуального світу), змінює й людину як суб'єкта візуальної комунікації. Показано, що сучасна екранна культура є комплексним явищем, яке поєднує в собі кілька типів мистецтва – власне візуалізацію, музику, мовотворчість. Дослідження підтвердило, що сьогодні екранна культура є новою, розвиненою формою культурної компетентності сучасної людини, новітнім механізмом соціалізації та інкультурації. При цьому вона також є системою маніпулювання, керування свідомістю людини, управління її потребами. Зазначено, що перспективами подальших досліджень є вивчення жанрової парадигми ігрового багатосерійного телефільму як однієї зі специфічних форм екранної культури та розкритті особливостей екранних персонажів у сучасному вітчизняному телепросторі.

Ключові слова: екранне мистецтво, екранна культура, художня картина світу, соціальна комунікація, медіакультура.

Мазепа Андрій Олегович, аспірант Київського національного університету культури і мистецтв

Екранная культура в истории визуального искусства: феномен, специфика, актуальные трансформации

Целью статьи является исследование роли и места экранной культуры в современной парадигме визуального творчества, выявление ее специфики и актуальных трансформаций. **Методология.** Исследование имеет междисциплинарный характер, используются исторический (диахрония), сравнительный (синхрония), а также системный подходы. **Научная новизна** работы. В статье сделана попытка расширить и углубить существующие исследования о месте, роли и специфике экранной культуры в истории визуальных искусств. **Выводы.** Экранная культура, развиваясь и приобретая новые формы в течение двух веков (от «немое кино» к виртуальному миру), изменяет и человека как субъекта визуальной коммуникации. Показано, что современная экранная культура является комплексным явлением, которое сочетает в себе несколько типов искусства – собственно визуализацию, музыку, языкотворчество. Исследование подтвердило, что сегодня экранная культура является новой, развитой формой культурной компетентности современного человека, новейшим механизмом социализации и инкультурации. При этом она также является системой манипулирования, управления сознанием человека и его потребностями. Отмечено, что перспективами дальнейших исследований является изучение жанровой парадигмы игрового многосерийного телефильма как одной из специфических форм экранной культуры и раскрытие особенностей экранных персонажей в современном отечественном телеэфире.

Ключевые слова: екранное искусство, экранная культура, художественная картина мира, социальная коммуникация, медиакультура.

Mazepa Andriy, Postgraduate Student, Kyiv National University of Culture and Arts.

Screen culture in the history of visual art: phenomenon, specificity, actual transformations

The purpose of the article is to study the role and place of screen culture in the modern paradigm of visual creativity, identifying its specificity and current transformations. **Methodology.** The research has an interdisciplinary character, historical (diachronic), comparative (synchrony), and also systematic approaches are used. **Scientific novelty of the work.** The article attempts to expand and deepen existing research on the place, role and specifics of screen culture in the history of visual arts. **Conclusions.** Screen culture, developing and acquiring new forms over the course of two centuries (from «silent cinema» to the virtual world) also changes a person as a subject of visual communication. It is shown that modern screen culture is a complex phenomenon that combines several types of art – visualization itself, music, language creation. The study has confirmed that today screen culture is a new, developed form of cultural competence of modern man, the newest mechanism of socialization and enculturation. At the same time, it is also a system for manipulating, controlling the mind of a person and his needs. It is noted that the prospects for further research is the study of the genre paradigm of a feature television serial as one of the specific forms of screen culture and the disclosure of the features of screen characters of modern domestic TV airtime.

Key words: screen art, screen culture, artistic picture of the world, social communication, media culture.

Актуальність теми дослідження. Складність мистецтвознавчого або культурологічного аналізу феномена екранного мистецтва полягає, насамперед, у тім, що міркування про сучасний кінематографічний і телевізійний світ – це одночасно й міркування про таємницю творчості, таємницю створення художнього простору культури, що за всіх часів і в усіх народів пов'язана з людиною, її унікальним даром створювати художні світи.

Звісно, що яскравий та самобутній художній світ митця, який інколи далеко відходить від сформованих у кожному конкретному історичному відрізку часу й простору норм, не завжди, але іноді – зовсім незрозумілий і неоцінений сучасниками. Іноді необхідні сторіччя, щоб прийшло розуміння й адекватна оцінка творчості. Це пов'язано із тим, що кожен великий художник не відбиває, а перетворює навколишній світ, створюючи нову реальність, певну метареальність. Розуміння цієї метареальності закладено в здатності людини відчувати знакову й конструктивну грань екранної форми, поринати в таїнство художньо-образного світу, в його естетику й поетику, у той простір, де унікальна художня думка відливається в унікальну художню мову. Саме в унікальності художньої думки, що втілена в унікальній художній формі, полягає й величезна складність їхнього осягнення сучасниками.

Аналіз досліджень і публікацій. До проблематики екранної культури та екранного мистецтва науковці звертаються не так часто. Варто відзначити сучасні дослідження А. Я. Скорик [6], О. П. Смик [7], К. І. Станіславської [8], М. Туркаві [10]. Хоча деякі з означених студій є глибокими дослідженнями, варто відзначити брак комплексних досліджень проблем екранної культури як феномена сучасної комунікації. Всебічне дослідження цієї проблематики потребує інтеграції напрацювань, зроблених дослідниками в галузях різних наук. Це дозволить розглядати сучасну екранну культуру як комплексне, інтегроване явище, зокрема – збагнути її специфіку, місце серед сучасних форм візуального мистецтва, особливості трансформації.

Метою статті є розгляд ролі та місця екранного мистецтва у сучасній парадигмі візуальної творчості, виявлення її специфіки та актуальних трансформацій.

Виклад основного матеріалу. Концепція культурологічного дослідження екранної культури має будуватися на переконанні в тому, що немає єдиної універсальної та ідеальної моделі екранного мистецтва, як немає єдиного ідеалу краси, однаково сприйманого всіма жителями Землі. Існує безліч моделей, але всі вони являють собою не просто частини, а в сумі своїй складову світову екранну культуру, виступаючи підсистемами єдиної складноствореної системи, що виявляє собою цілісний екранно-художній простір, у якому ці частини підсистеми перебувають у постійній взаємодії, впливаючи й доповнюючи одна одну.

Екранна культура сьогодні – необхідний компонент культури інформаційного суспільства. Виникши на межі ХІХ–ХХ ст., кінематограф доволі швидко стає домінантою у сфері візуальної культури, до якої раніше належала тільки графіка. Пізніше, в культурному просторі постіндустріального суспільства, телебачення та кіно посідають дедалі важливіші місця серед інших видовищних жанрів (перфоманс, театр тощо).

У ХХ ст. поступово людина стає залежною від техніки, й друковане слово втрачає роль основного носія інформації, поступаючись місцем схемі, візуальному образу, піктограмі – тобто мові, що є зрозумілою для технічного пристрою. Фактично, техніка стає суб'єктом культури, візуалізуючи картини світу, основні цінності людства. У взаємодії із штучним, сконструйованим візуальним обра-

зом людина певною мірою уподібнюється технічному пристрою, споживаючи надану інформацію [2, 215].

Інформаційне поле культури з другої половини ХХ ст. практично в повному обсязі існує в екранній візуалізації й відверто залежне від її технічних параметрів – розмірів екрана, якості зображення, взаємодії зображення й звуку, кольоровості картинки, – які можуть змінювати зміст переданої інформації та характер її впливу на глядача. Параметри візуального екранного світу розширюються в процесі технічного прогресу. Екранне зображення сьогодні вбудоване в усі сфери життєдіяльності, всі простори культури, присутнє в повсякденному міському середовищі як новітній постінформаційний дизайн.

Людина, аби побачити зображення на екрані, насамперед має вступити в певні комунікативні відносини з носієм інформації (камера, фотоапарат, екран монітора та ін.), які видають зображення, «картинку» залежно від можливостей і технічних характеристик, і глядач, користувач сприймає світ вже «їхніми очима».

Сучасна методологія аналізу як одиничного екранного твору, так і сукупності творів насамперед із когнітивним, комунікативним та конструктивним напрямками, по-різному представлена в багатьох мистецтвознавчих та культурологічних школах ХХ – початку ХХІ століття. У дослідженнях останніх років усе частіше реалізуються два підходи до екранного твору як до об'єкта мистецтвознавчого аналізу – антропоцентричний і культуроцентричний. Такі розвідки долають відомі стереотипи, що склалися в мистецтвознавстві, ставлять за мету повернути теорію до людини й культури народу. Ними акцентується увага на подвійному характері взаємин особистості виконавця й самого твору. З одного боку, митець продукує твір, у якому відбиваються основні кінематографічні та екстраекранні особливості певного історичного моменту, з іншого – перебуває під певним тиском, впливом твору.

Сьогодні в методології мистецтвознавства з позицій цих підходів можна виділити три основні сфери, що існують у нерозривному зв'язку й мають свою специфіку: когнітивну, комунікативну та конструктивну.

Так когнітивна сфера екранного твору орієнтована на ментальну репрезентацію екстрапольованого у сучасність телефільму.

Тому важливим для дослідження твору стає нове навіть для сучасного мистецтвознавця поняття «претексту екранного твору», що означає сукупність матеріалів – фольклорних чи класичних версій певного твору (якщо вони є), які передують створенню фільму. Як відомо, будь-який екранний твір може бути розглянутий як відносно стабільна комбінація традиційних компонентів, які реалізуються в кожному з творів (жанр, сюжет, герої тощо). Причому склад та внутрішня структура цих традиційних компонентів також можуть варіюватися від версії до версії (від контексту традиції до контексту традиції).

Комунікативна сфера ігрового кіно передбачає діалогізм усього колективу митців, що працюють над фільмом, і глядача, режисера й сценариста, режисера й композитора, діалогізм акторів і тексту, а також діалогізм знімальної групи із сучасністю.

Варто відзначити, що сьогодні в просторі екранної культури новітнього часу є суперечності між:

- різними соціокультурними та художньо-естетичними тенденціями через їхню спрямованість до синтезу, до формування нової художньо-естетичної цілісності й при цьому орієнтації на усталені норми, що значно ускладнює (а інколи й унеможлиблює) створення й функціонування художніх каналів духовної комунікації між творцями нового художнього простору й сучасним колективним суб'єктом пізнання;

- наявністю, затвердженням і функціонуванням нових змістів і цінностей в екранному просторі, трансформацією естетично-ціннісних парадигм, що виражає сутність екранного твору як соціального й культурного феномена, ускладненого логічним осмисленням цих процесів у становленні й розвитку культури, що фактично є чинником перекручування не тільки художньої, але й соціокультурної картини світу;

- стрімкими процесами, що відбуваються в просторі культури, постійною необхідністю у прогнозуванні подальших шляхів розвитку екранного мистецтва й відсутністю комплексної методології, яка б сприяла розгляду в єдиному концептуальному полі культурологічного аналізу екранного мистецтва усіх часів.

Сьогоднішня екранна культура – це культура «повстання мас» і трансформація сучасного суспільства в «масове», або «суспільство споживання», де домінує «одновимірна людина». Так, за своєю сутністю «змасовлення» екранної культури є комбінацією двох протилежних за змістом феноменів: суттєвого зростання якості життя в усіх його варіаціях і планах та знецінення індивідуума, його

го занепад у культурному й соціальному плані. «Соціальні зв'язки слабшають і втрачають свою автентичність. Криза проявляється ще й у політичній сфері, вона є показом застою, який панує над ліберальною демократією. Одним із найвпливовіших чинників є нова техніка і породжений нею техніцизм; вони, як суттєва риса нової культури, прямо пов'язані із розвитком емпіричної науки, саме завдяки їй стало можливим масове промислове виробництво» [3].

«Людина маси», на думку Ортеги-і-Гасета, – суто психологічне поняття: «Маса – кожен, хто сам не дає собі обгрунтованої оцінки – доброї, чи злої, а натомість почуває, що «такий, як усі», і проте тим не переймається і навіть задоволений почуватися тотожним із іншими» [4]. Панування такої людини становить небезпеку для існування цивілізації.

З іншого боку, сьогодні простежується тенденція до «медіатизації» екранної культури, що спричинено, насамперед, інформатизацією суспільства. Виникають нові цілі й завдання, які змінюють вимоги до телепроектів у бік спрощення. Екранна «медіа-культура» як суспільний феномен виробництва медіа-продукції, опосередкований засобами масової комунікації, її споживання масовою аудиторією становлять медіатизований простір, який створює нове середовище існування, нову реальну дійсність. Сучасний розвиток засобів масової комунікації обумовлює утворення нових форм життєдіяльності людини, новий досвід спілкування й співіснування. «Засоби масової комунікації сприяють становленню самостійного, критичного мислення, сучасного світосприймання, естетичної свідомості, навичок художнього аналізу продукції медіа-мистецтва, розширюють необмежені інформаційні горизонти, роблять інформацію доступною для великого загалу користувачів. Інформатизація та медіатизація екранного мистецтва дозволяє будь-кому долучитися до шедеврів світової культури. Завдяки як індивідуальним (мобільні зв'язок), так і масовим (Інтернет) засобам комунікації значно розширилися комунікативні можливості», – вважає Н. І. Череповська [11].

Сьогодні майже всюди високе мистецтво поступається позиціями безнаціональній масовій культурі, а масова свідомість із її стереотипами переваг і смаків виявляється сильнішою й дієвішою за традиційні уклади та навички [5]. Є. Ткач правильно помітила головну лінію протистояння в умовах нової соціокультурної реальності, властиву сучасному мистецтву: «безнаціональна масова культура» витісняє високе мистецтво, орієнтоване на канон і традицію. Вона пояснює цю ситуацію тим, що «масова, або низова культура, як правило, має в основі архетипічні образи й колізії, засвоєні ще на зорі людства фольклорною архаїкою різних народів» [9, 30]. Здається, однак, що не тільки вкорінення в універсальних загальнолюдських архетипах робить безнаціональну, а точніше, інтернаціональну масову культуру настільки могутньою, а національні культури – такими слабкими. Існують й інші причини – *геополітичні, економічні, соціально-політичні, соціально-психологічні, духовні*.

У наш час наявність комп'ютерної техніки народжує нову форму екранної культури – віртуальну реальність, яка має свої, специфічні, художні можливості й розширює форми візуальної комунікації. Крім нової якості суб'єктності, ця реальність «передбачає можливість взаємодії й взаємодоповнення різних її видів: інформаційної, естетичної, художньої» [1], тобто віртуальний світ сприяє розширенню царини естетичної свідомості та бачення картини світу.

Спілкування з кіноекраном, так само як і з віртуальним світом, теж ґрунтується на художній і нехудожній взаємодії, і цей процес скерований самою людиною, яка, до того ж, сама може з'єднувати картинку, словесний текст, схему.

Наукова новизна. Таким чином, у статті зроблено спробу розширити й поглибити наявні дослідження щодо місця, ролі та специфіки екранної культури в історії візуальних мистецтв.

Висновки. Екранна культура, розвиваючись і набуваючи нових форм протягом двох століть (від «німого кіно» до віртуального світу), змінює й людину як суб'єкта візуальної комунікації. Екранна культура сьогодення є новою, розвиненою формою культурної компетентності сучасної людини, новітнім механізмом соціалізації та інкультурації, вона є системою маніпулювання, керування свідомістю людини, що коригує її інтереси й потреби.

Перспективи подальших досліджень вбачаються у вивченні жанрової парадигми ігрового багатосерійного телефільму як однієї зі специфічних форм екранної культури та розкритті питання щодо особливостей екранних персонажів у сучасному вітчизняному телепросторі.

Література

1. Бойченко Л. Медіаосвіта як засіб виховання естетичної культури молоді Великобританії (др. пол. XX ст.) URL: <http://eprints.zu.edu.ua/955/> (дата звернення 25.05.2018).
2. Вишницька Ю. Міфологічні сценарії в сучасному художньому та публіцистичному дискурсах : монографія. Київ. 2016. 612 с.
3. Духович В. Концепція «масової культури» Х. Ортеги-і-Гасета URL: <http://kulturolog.org.ua/i-conference/2011-year/370--1-r-.html> (дата звернення 27.05.2018).

4. Ортега-и-Гассет Х. Восстание масс. Дегуманизация искусства. Бесхребетная Испания : пер. с испанского. Москва. 2016. 348 с.
5. Прилуцька А. Є. Масова культура як соціально-ціннісна детермінанта сучасної художньої культури. *Гуманітарний часопис*. 2013. № 4. С. 26-32. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/gumc_2013_4_6.pdf (дата звернення 29.05.2018).
6. Скорик А. Я. Смыслові світи екранної культури. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2014. № 3. С. 175-180.
7. Смык О. П., Яцына Е. В. Экранная культура как важнейший элемент социокультурной и информационной деятельности. *Библиотеки национальных академий наук: проблемы функционирования, тенденции развития*. 2013. Вып. 11. С. 253-262.
8. Станіславська К. І. Про стан та перспективи розвитку освіти у сучасному медіапросторі в умовах екранної культури. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*. 2013. Вип. 7. С. 330-338.
9. Ткач Е. Г. Актуальное искусство как область социального экспериментирования. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/aktualnoe-iskusstvo-kak-oblast-sotsialnogo-eksperimentirovaniya> (дата звернення 24.05.2018).
10. Туркаві М. Медіатизація та мультимедійність екранної культури в інформаційному суспільстві. *Культура України*. 2014. Вип. 46. С. 235-242.
11. Череповська Н. І. Про експериментальну модель програми спеціального медіа-освітнього курсу для старшокласників «Медіа-культура» URL: http://leader.ciit.zp.ua/files/menu_r2/media/prog_medial.doc (дата звернення 26.05.2018).

References

1. Bojchenko, L. (2006). Media education as a means of raising the aesthetic culture of the youth of Great Britain (other half of the XX century). Retrieved from : <http://eprints.zu.edu.ua/955/> [in Ukrainian].
2. Vy`shny`cz`ka, Yu. (2016). Mythological scenarios in contemporary artistic and journalistic discourses. Monograph. Kyiv [in Ukrainian].
3. Duxovy`ch, V. (2011). The concept of "mass culture" by X. Ortega-i-Gasset. Retrieved from : <http://kulturolog.org.ua/i-conference/2011-year/370--l-r-.html> [in Ukrainian].
4. Ortega-i-Gasset, X. (2016). Rise of the masses. Dehumanization of art. Spineless Spain: transl. from Spanish. Moskwa [in Russian].
5. Pry`lucz`ka, A. Ye. (2013). Mass culture as a social and value determinant of contemporary artistic culture. *Gumanitarnyj chasopys*, 4, 26-32. Retrieved from : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/gumc_2013_4_6.pdf [in Ukrainian].
6. Skory`k, A. Ya. (2014). Semantic worlds of screen culture. *Visnyk Nacional`noyi akademiyi kerivny`x kadriv kul`tury` i my`stecztv*, 3, 175-180 [in Ukrainian].
7. Smyk, O.P. & Iatsyna, E.V. (2013). Screen culture as an essential element of socio-cultural and informational activities. *Библиотеки национальных академий наук проблемы функционирования тенденции развития*, 11, 253-262 [in Russian].
8. Stanislavs`ka, K. I. (2013). About the state and prospects of education development in the modern media space under the conditions of screen culture. *Osvita dorosly`x: teoriya, dosvid, perspekty`vy*, 7, 330-338 [in Ukrainian].
9. Tkach, E.G. (2002). Actual art as a field of social experimentation. Retrieved from : <https://cyberleninka.ru/article/n/aktualnoe-iskusstvo-kak-oblast-sotsialnogo-eksperimentirovaniya> [in Russian].
10. Turkavi, M. (2014). Mediation and multimedia of on-screen culture in the information society. *Kul`tura Ukrayiny*, 46, 235-242 [in Ukrainian].
11. Cherepovs`ka, N. I. (2008). About the experimental model of the program of the special media-educational course for senior pupils "Media-culture". Retrieved from : http://leader.ciit.zp.ua/files/menu_r2/media/prog_medial.doc [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 15.06.2018 р.